

L'IREL I LA SOCIETAT

Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

L'IREL I LA SOCIETAT

Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

© Manuel Lladonosa i Vall-llebrera, 2017

EDITA: Institut de Recerca i Estudis Religiosos de Lleida - IREL, 2017
Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida
Tel. i fax: 973 28 15 38
i Pagès editors, 2017
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat

Primera edició: octubre de 2017
ISBN: 978-84-9975-903-6
DL L 1292-2017

IMPRESSIÓ: Arts Gràfiques Bobalà, S L

L'IREL I LA SOCIETAT

Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

Lliçó inaugural de l'Institut de
Recerca i Estudis Religiosos de Lleida (IREL)
2017-2018

26

TAULA DE CONTINGUTS

La creació de l'IREL: Entendre en quin temps estem vivint	5
El primer curs de l'IREL. Record de Josep Martí Cristòfol: Fe i societat des de la filosofia i la cultura	7
Les conferències d'inauguració de curs i del cicle com a manifestació de la història recent i preocupacions d'una institució educativa i eclesial	8
El pas del mil·lenni i les expectatives del nou segle. Jesús i el sentit de la vida	9
Cap a on anem? El concili II del Vaticà com a referent	11
Amenaces socials i reivindicacions. Un altre món és possible	12
El diàleg eina de construcció personal i col·lectiva	14
Algunes realitats del món present. Individuació i identitats	17
Hegemonies globals i revoltes entre la indignació i la por	18
La temptació fonamentalista. Usar el nom de Déu en va	20
Anunciar la Bona Nova de Jesús a un món que cerca sentit	23
Cloenda	28

L'IREL I LA SOCIETAT

Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

La creació de l'IREL: Entendre en quin temps estem vivint

L'IREL es va crear oficialment l'any 1992 amb el nom d'Institut de Recerca i Estudis Religiosos de Lleida (IREL). Però, de fet es va endegar el curs 1991-1992. D'entrada es tractava d'una transformació de l'Escola Diocesana de Teologia de Lleida que es va crear el 1975 i dirigia mossèn Mateu Freixes. El bisbe Malla va veure clar, quan es creava amb caràcter propi i oficial la Universitat de Lleida, a finals de 1991, sobre la base dels estudis que depenien de les tres universitats catalanes llavors existents, que l'Església havia de fer la seva aportació amb un centre d'estudis religiosos que, d'alguna manera, rememorava l'ensenyament de teologia que havia tingut l'antic Estudi General de Lleida, creat el 1300.

El bisbe Malla va confiar la direcció d'aquest nou centre a mossèn Ramon Prat i Pons, llicenciat en teologia per la Universitat Gregoriana de Roma i doctor en teologia per la Facultat de Teologia de Catalunya de la qual ha estat professor fins a la seva jubilació. Prat ha desplegat una tasca pastoral molt rellevant en diversos àmbits eclesials i ha escrit llibres i articles que se sumen a la seva tasca i a la seva reflexió religiosa, marcada per l'entusiasme, la capacitat de treball, una fe profunda, la fidelitat eclesial i la formulació d'una teologia d'apropament a allò humà. Ha exercit la direcció fins a començament de l'estiu de 2017, tot mostrant una trajectòria plena de constància, dedicació i treball en equip.

Ramon Prat va publicar el 2009 un llibret al número 21 de la col·lecció "Quaderns", titulat *L'IREL, un espai creient d'humanització*, on els assistents a aquesta sessió podran trobar una sèrie de textos que ajuden a comprendre bé el sentit, els objectius i el desplegament d'aquesta institució. També s'hi va referir extensament l'any passat a la seva lliçó inaugural *Celebrar per donar gràcies*. Prat ha explicat sovint les primeres converses i passes en les quals es va compartir aquest projecte. La idea matriu fou la creació d'un Institut d'Estudis Religiosos per donar una major amplitud de temes que l'anterior denominació "Escola de Teologia". La Carme Agustí va introduir la necessitat que hi figurés la paraula "recerca" que contenia una diversitat de significats. Tot seguit es va formar una

comissió tècnica encarregada de dirigir —i d'assessorar— les primeres orientacions i iniciatives.

La primera activitat de l'IREL fou la realització d'un seminari per part d'aquesta comissió sobre el tema "Accés a Déu en el món d'avui" amb la idea que després es desplegués en forma d'un primer curs el 1992-1993. Aquest seminari era molt important. Fixem-nos en els termes "Déu" i "món d'avui". Per respondre a la interpel·lació que comportava calia entendre bé el món. És a dir, assimilar els mots de Jesús a l'Evangeli de Lluc 12, 54-59: "Quan veieu pujar un núvol cap a ponent, dieu tot seguit: "Ve pluja", i la pluja arriba. I quan bufa el vent de migjorn, dieu: "Farà calor", i en fa. (...) Vosaltres sabeu entendre l'aspecte de la terra i del cel, ¿i no sabeu entendre en quin temps esteu vivint? Per què no discerniu vosaltres mateixos allò que convé fer?"

"Entendre en quin temps estem vivint", aquesta seria la primera idea d'un col·lectiu humà com el que representava i representa l'IREL, com de la mateixa Església, el 1991 i el 2017. "Entendre en qui temps estem vivint" ha estat molt dramàtic per als catòlics dels temps contemporanis i, en particular, a Catalunya i Espanya. Només cal veure que, al llarg d'un segle, entre 1833 i 1939, el país va viure quatre guerres civils i en les quatre hi trobem un bon nombre de catòlics i de personatges de la jerarquia en un bàndol. Però en general l'Església catòlica es va trobar a partir de finals del segle XVIII que l'Antic Règim desapareixia i irrompia la modernitat que capgirava el context cultural, social i polític en el qual havia viscut el catolicisme durant segles.

Val a dir que el 13 i 14 de desembre de 1990 la Secció de Filosofia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs va organitzar un primer col·loqui sobre ciència i fe, les actes del qual es publicaren al mateix IEI i que va coordinar Josep Maria Forné, una persona que forma part també de la comissió tècnica i del professorat de l'IREL i que ha estat decisiva per a la col·laboració amb l'esmentat Institut d'Estudis Ilerdencs. Aquest col·loqui, tant pel tema com per l'aportació de diversos participants com Pere Lluís Font que el trobarem en altres sessions de l'IREL, va plantejar molt bé, i des de mirades plurals, una qüestió cabdal de la relació entre fe religiosa i modernitat.

El primer curs de l'IREL. Record de Josep Martí Cristòfol: Fe i societat des de la filosofia i la cultura

El 1992-1993, doncs, es va dur a terme el primer curs de l'IREL amb un notable èxit de públic. Es va estructurar en diverses aproximacions (teològica, filosòfica, històrica, social, psicològica, etc.) i fou introduït en una lliçó inaugural, l'octubre de 1992, pel qui sens dubte és el nostre millor teòleg a Catalunya, Josep Maria Rovira Bellosó (n. 1926), amb el tema “Accés a Déu i societat d'avui” que va ésser publicada per l'Institut d'Estudis Ilerdencs a la seva col·lecció dedicada, precisament, a l'edició de les lliçons inaugurals de l'IREL.

Entre els diferents col·laboradors d'aquest primer curs m'agradaria d'esmentar la figura de mossèn Josep Martí Cristòfol (1928-2017), doctor en filosofia i teologia, traspasat l'últim 18 d'agost. Martí feu la part dedicada al tema “Fe i societat d'avui: aspecte filosòfic-cultural” que era una de les inquietuds fundacionals de l'IREL i que fou una aportació magistral amb una reflexió sobre el concepte de “cultura”, la relació entre fe i cultura, l'anàlisi de la ruptura entre una i altra des del segle XVI que a Espanya encara s'aguditzà més, i el drama del nostre temps tot seguint l'*Evangelii Nuntiandi* de Pau VI. Amb aquesta ruptura, assenyalaria, a la fe li mancava “estructures de plausibilitat” i “utilitatge cultural en la societat per evangelitzar i expressar la dimensió última de l'existència”. Alhora a la cultura sense la fe li mancava, com diria Bergson, un “suplement d'ànima”, de sentit últim.

Assenyala encara tres models de relació entre la fe i la raó o cultura: el menyspreu de la raó i de la cultura per la fe (Tacià, Tertul·lià, els integristes, els fideïsmes), la identificació de la fe amb la raó i la cultura amb la reducció corresponent del contingut de la religió dintre dels límits de la raó empírica (Kant, el racionalisme), o absorció i superació de la religió per la raó absoluta (idealisme de Hegel) i, el tercer, la fe dialoga amb la raó i amb la cultura com havia mostrat Pau VI a la seva encíclica *Ecclessiam Suam*. Un diàleg inspirat en l'Encarnació del verb (descens i ascens); inculturació de la fe (descens), evangelització de la cultura (ascens). La tasca de la generació actual, diria Martí Cristòfol, era restablir el diàleg fe-cultura, la qual cosa comportava millorar o superar les síntesis caducades d'altres temps, conèixer bé la cultura actual, l'erudita i la viscuda i discernir, des

de la fe cristiana, els seus valors i contravalors. Existia, tanmateix, un pluralisme cultural i incultracions diverses; les cultures viatjaven vers una homogeneïtzació però amb resistències i reelaboracions. D'aquesta manera la nova evangelització no podia ignorar aquest pluralisme cultural. Finalment suggeriria espais per al compromís dels cristians en el camp de la cultura, d'acord amb l'Exhortació apostòlica de Joan Pau II *Christifideles laici* (*Vocació i missió dels laics*): la Universitat, la literatura i els mitjans de comunicació.

Martí havia estudiat el pensament del filòsof Xavier Zubiri (1898-1983). Escriuria un article sobre ell ("La dimensión teologal del hombre y el problema de Dios en Xavier Zubiri") al volum d'homenatge a mossèn Ventura Pelegrí Macarulla (1922-2006) *Església i societat en diàleg*, editat per Pagès editors a cura de Jaume Barrull, Ramon Prat i Antoni Serramona. Publicaria dos treballs a la col·lecció "Quaderns" de l'IREL: *Lectura metafísica-teològica de la poesia de Marius Torres*, el 2005, i *Incredulitat i experiència de Déu*, l'octubre del 2014, on explica les raons de la seva fe i de la seva esperança tot responent a la interpel·lació feta sovint a l'Església i als creients: "¿On és el teu Déu? ¿On és el vostre Déu?" Va deixar redactat un altre text, "El concepte de persona a la *Gaudium et Spes*" que hom espera poder editar. No cal dir que Martí ha estat professor constant de l'IREL i membre dels seus Consell i Consell General.

Després, seguint amb la nostra història, es va anar estructurant un pla d'estudis fins que el centre va completar una diplomatura en estudis religiosos. El 1996 la Congregació per a l'Educació Catòlica de la Santa Seu va fer de l'IREL un institut superior de ciències religioses, vinculat a la Facultat de Teologia de Catalunya per impartir baxillerat/grau i màster en ciències religioses.

Les conferències d'inauguració de curs i del cicle com a manifestació de la història recent i preocupacions d'una institució educativa i eclesial

Hem fet una referència a la primera lliçó inaugural de curs. Les lliçons són un mitjà d'aproximació a la història de l'IREL i ens en servirem per fixar-ne la trajectòria. El 19 d'octubre de 1993 es va donar la segona lliçó d'inici de curs amb un tema que era el contrapunt complementari a

l'anterior, "Món intern i transcendència", a cura de Jordi Font i Rodon, jesuïta i psiquiatre, un dels creadors de la Fundació Vidal i Barraquer. A partir d'aquí, si examinem els temes de les lliçons inaugurals, dels cicles i dels seminaris, ens adonarem que l'atenció ha oscil·lat entre aquests dos pols sempre interrelacionats: el món dels altres i de la societat i el de la interioritat, la lectura sociològica i la psicològica, la mística i el compromís actiu, i la corresponent síntesi teològica.

D'aquesta manera, i examinant les lliçons esmentades, podem trobar temes com "Cultura cristiana i compromís polític", el 1996, a càrrec de Fernando Álvarez de Miranda (1924-2016), president del Congrés de Diputats entre 1977 i 1979 i defensor del poble en aquells moments; o bé "L'Església i la ciència: de Galileu als nostres dies", el 1998, a cura de Joan Busquets i Dalmau, historiador i president de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània. Política i ciència, dos àmbits de tensió històrica amb la religió.

El pas del mil·lenni i les expectatives del nou segle. Jesús i el sentit de la vida

Aquestes lliçons eren i són les primeres dels cicles anuals que l'IREL ha portat a terme en col·laboració estreta amb l'IEI i la Universitat de Lleida, així com amb la Fundació Joan Maragall de Barcelona, amb el suport d'alguna entitat més com el Grup Francesc Eiximenis. El canvi de segle i de mil·lenni fou el moment escollit per organitzar dos cicles. D'una banda, el curs 2000-2001, sobre "El sentit del progrés" amb David Jou que va fer la lliçó inicial sobre "La idea del progrés: de la ciència a la teologia" i Antoni Matabosch que el va cloure amb "Fe cristiana i progrés". D'alguna manera s'intentava respondre la pregunta: "Progressem al llarg de la història?" I cercar el sentit de la història i de la vida.

De l'altra i, sobretot en el pas del mil·lenni, el cicle sobre "Jesús després de 2000 anys", el novembre del 2000, activitat a la qual se sumà, de més a més de les institucions habituals, l'Ateneu Popular de Ponent. Hi participaren persones de diverses confessions cristianes i creences. Agustí Borrell feu la primera xerrada sobre "La figura històrica de Jesús"; seguien taules rodones ("Jesús per altres religions" i "Jesús des de les diferents esglésies cristianes"), conferències (Josep Maria Rovira Belloso sobre "Je-

sús des de la fe” i Joan Estruch sobre “El balanç cultural del cristianisme”; i una taula de cloenda sobre “Jesús, cultura i persona”, a cura de Francesc Pané, Josep Maria Subirachs i Josep Pifarré).

El 2000-2001 fou un moment d'intenses expectatives, algunes de catastrofistes com el famós efecte 2000 que, en afectar tots els estris electrònics, algun personatge va predir que comportaria la fi del capitalisme. No va succeir res, com es va esdevenir amb les pors de l'any mil, però les empreses informàtiques feren el seu agost per calmar les previsions d'àmbits públics i privats. Però era un senyal de la rellevància que estava prenent el món informàtic i les tecnologies de la informació, la civilització digital. Força més dramàtic i tràgic fou l'atemptat contra les torres bessones de Nova York de l'11 de setembre del 2001 que van posar al descobert quelcom que havia començat dues dècades abans, l'esclat d'una religió política, l'integrisme o fonamentalisme que nosaltres havíem conegut prou en el passat i que ara abastava diverses manifestacions religioses entrelligades amb unes cultures i unes societats en les quals les élits laiques post-colonials havien fracassat en els seus intents de modernització. Però també abastava altres territoris.

De fet la dècada dels noranta havia començat enmig d'esperances, a Europa per la caiguda dels comunismes i els avanços de la unitat europea, a Barcelona per les Olimpíades de 1992, a Lleida per la creació de la Universitat de Lleida; és clar que va venir de seguida una crisi econòmica, però fou superada de pressa. En l'àmbit eclesial Joan Pau II ens va deixar una anàlisi precisa del que s'acabava d'esdevenir a Europa amb la seva encíclica *Centesimus annus* (1 de maig de 1991). Però un dels fets més significatius del seu pontificat fou la seva petició de perdó, el 2000, pels errors comesos pels cristians al llarg de la història. Especialment emotiu fou quan va dipositar una demanda de perdó al mur de les lamentacions de Jerusalem. Hagués estat un moment propici perquè la jerarquia espanyola hagués fet una petició similar amb relació a la guerra civil haguda entre 1936 i 1939, però va deixar passar l'avinentsa en silenci. El 1994, tanmateix, es va produir un altre fet terrible que va sacsejar les consciències, el genocidi de Ruanda.

Mentre, l'economia marxava a bon ritme, avançava la globalització del mercat que es caracteritzava per un alliberament de tots els seus engranatges i la mundialització cultural. Alhora el relativisme, el narcisisme

i el culte al cos i les aparences (allò que Rovira i Belloso va anomenar la “cultura de la gran buidor”) modificava bona part de la cultura ideològica i política dels anys seixanta, que a finals dels anys setanta havia vist la irrupció dels corrents postmoderns. La teologia del compromís dels cristians en la transformació del món que va acompanyar els anys del Concili Vaticà II i les dècades següents —alguns fins i tot parlaren de teologia política— era deixada enrere per unes demandes espirituals més intimistes, per l’anomenada religiositat a la carta o bé per certs corrents de mística de signe divers, sovint de caire *light*. Mentre, en l’àmbit filosòfic aquella postmodernitat posava en dubte les grans “narracions”. Els progressos de la ciència i de la tècnica (la tecnociència) semblaven esdevenir el referent més sòlid per interpretar la realitat. Però precisament les reaccions fonamentalistes s’alçaven en contra d’aquesta direcció.

Era comprensible, d’aquesta manera i després de l’acceleració de finals de segle, que vingués un contrapunt que convidés a aprofundir en la recerca de sentit en un món de canvis accelerats i de desafiaments a les identitats tradicionals. I així el 2001-2002 es va fer un cicle sobre “El sentit de la vida” amb una xerrada de Josep Oriol Tuñi al voltant del tema “Evangelis i sentit de la vida”. En aquest cicle parlaren Josep Maria Forné, Rafael Allepuz, Marta Trepas, Àngels Santa, Josep M. Esquirol; i el monjo de Montserrat i pensador Andreu Marqués clausurà la sèrie amb la conferència “Teologia: El do del sentit”. El 2003-2004 el tema del cicle fou “Buscant a Déu”. El 2005-2006 el tema era “Malestar i Esperances en el nostre temps”.

Cap a on anem? El concili II del Vaticà com a referent

Les interpel·lacions de l’Església i de la societat trucaven, tanmateix, a la porta i sacsejaven l’opinió. No es podia ignorar allò que el sociòleg Zygmunt Bauman estava definint, d’una manera potser massa superficial, com a societat “líquida”. Així Francesc Torralba a la lliçó inaugural del curs 2005-2006 es preguntava “Cap a on anem” i apuntava “vers una nova consciència laïcal”. Ser laic en l’Església i en el món, a l’escolta i a la recerca de discerniment, escolta de la crida de Déu i enviament —tot citant Joan Pau II— a treballar com un obrer en la vinya de Déu, per l’adveniment del seu regne en la història. Escolta i responsabilitat, espiritualitat encarnada, participació en el món com havien assenyalat el concili II del

Vaticà i el concili provincial Tarraconense. Torralba indicava que la nova consciència laïcal hauria de ser “irremissiblement nòmada” per “irradiar cap a fora el tresor de la fe”. Compromís —vella paraula dels anys seixanta— i responsabilitat pública, subratllava.

Era un bon moment per recordar el Concili Vaticà II quan el 2005 se celebrava el quarantè aniversari de la seva cloenda. L’IREL ho feu de manera solemne. El 4 de maig del 2006 l’IREL i la Universitat de Lleida van celebrar una taula rodona a la sala Víctor Siurana de la UdL sobre el balanç i la perspectiva d’aquell concili. Hi van intervenir el bisbe de Lleida Francesc Xavier Ciuraneta, el rector de la Universitat Joan Viñas, Germà Benet, Montserrat Esquerda, Manuel Lladonosa i Ramon Prat. Aquest darrer anunciaria un seminari permanent a partir del curs vinent sobre el concili II del Vaticà i el concili provincial Tarraconense. El maig del 2009 se celebraria el cinquantè aniversari de la seva convocatòria. L’octubre del 2012 Josep Maria Carbonell feia la seva classe inaugural sobre “El Vaticà II, concili de la modernitat”.

El concili II del Vaticà havia cercat la reconciliació de l’Església amb la modernitat com suggeria el títol de la conferència de Carbonell i aportar un nou llenguatge amb què fer arribar l’Evangeli a la societat contemporània tan plural, així com donar una teologia de l’esperança i una espiritualitat encarnada. Però el concili apostava per una visió universal de valors a favor de la dignitat humana i aquesta dignitat humana ara era cada cop més desafiada per un aiguabarreig de processos en molts llocs del planeta: erosió de les identitats, governs despòtics, terrorisme, humiliacions, guerres, conflictes civils, corrupció i el 2007 una nova crisi econòmica que generava atur, desnonaments, aguditzava les pobreses i feia emergir la indignació. Ja va aparèixer a les primaveres àrabs i es va estendre a Espanya amb el moviment dels indignats del 15 de maig del 2011 que es va desplegar per les places de les ciutats (Plaça del Sol a Madrid, Plaça de Catalunya a Barcelona, Plaça Ricard Viñas a Lleida, etc.).

Amenaces socials i reivindicacions. Un altre món és possible

D’aquesta manera es plantejava una sèrie de crides reivindicatives. Es parlava de major radicalitat democràtica, ressorgia la crítica al capitalisme i la demanda d’un model econòmic i social alternatiu, la corrupció política

i econòmica i les desigualtats socials esdevenien escandaloses i feia urgent una nova ètica. La corrupció mostrava un fet: els mitjans de comunicació i les noves tecnologies de la comunicació l'havien fet visible, com succeïa amb les deficiències en la governança democràtica. Però precisament per aquesta raó l'espai de la comunicació esdevenia un dels àmbits cabdals de la lluita pel poder i, per tant, element de manipulació, que ha arribat al seu màxim amb les diverses eleccions d'aquests últims anys com les americanes del novembre del 2016. Ha sorgit un mot inquietant: “postveritat”. Lluís Foix parlaria de la “veritat feta a mida” a la seva xerrada de l'octubre del 2005: “en aquesta nostra societat, cenyida al políticament correcte i a l'afany de lucre, periodistes i personatges públics se serveixen de l'ambigüitat del llenguatge per crear-se una nova *veritat*, una veritat feta a mida i a conveniència de qui la defensa”, llegim en la seva publicació. Això demanava, segons l'autor, “d'acabar amb la complicitat entre poders públics i privats i de plantejar-se la llibertat ideològica i, per tant, informativa, com a destí final”. Aquest fenomen encara ha desafiat més l'ètica i planteja la necessitat de fer-se presents en les tecnologies de la informació i comunicació.

Una sèrie de temes dels cicles de l'IREL i de les lliçons d'inauguració de curs que estem examinant s'han situat en aquest context. Ja a l'inici de curs del 1995-1996 Gaspara Mora parlava de pensament cristià i ètica. Josep Maria Esquirol en començar el curs 2009-2010 plantejava una “aproximació a les idees de justícia i solidaritat”. Rafael del Río Sandino, president de Caritas Espanyola, en començar el curs 2013-2014, parlava del “compromís amb els pobres, entranya de la saviesa” que es mostrava en plena sintonia amb les paraules del papa Francesc quan aquest es queixava que en la societat actual imperava la “cultura del descarté”. El 26 de maig del 2009 es va fer a la sala d'actes de la UdL, plena també de gom a gom, una sessió dedicada a celebrar els cinquanta anys de la convocatòria del concili II del Vaticà, que completava aquella que s'havia fet el 2005 i hem assenyalat. Ara el tema connectava amb les inquietuds del present i el seu títol era ben explícit. “Un altre món és possible. La crisi actual una oportunitat per a l'esperança.” Hi intervenien Amadeu Bonet, Marta Trepat, Joan Viñas i el bisbe Joan Piris. Partia de l'examen de la Constitució pastoral *Gaudium et spes*, sobre la missió de l'Església en el món. S'hi va

examinar i exposar la situació cultural, social i religiosa, el misteri interior de la persona i les seves expectatives en començar el segle XXI, les aportacions conciliars a l'evolució de la societat dels nostres temps i una proposta pastoral per impulsar la missió de l'Església de Lleida en el context de la diòcesi. Es publicarien les intervencions amb una introducció de Ramon Prat al quadern de l'IREL número 22, el 2010. Aquí hi trobem un bon resum de les preocupacions que han acompanyat la història de l'IREL.

Una sèrie d'assignatures i activitats complementàries acaben de perfilar el quadre de l'atenció a la situació actual com "Anàlisi política i econòmica de la societat actual" a cura de Rafael Allepuz Capdevila, professor d'economia de la Universitat de Lleida i coordinador de Justícia i Pau de la diòcesi; el curs Fe i Justícia en col·laboració amb la xarxa d'Entitats d'Acció i Social, Justícia i Pau del Bisbat o el Seminari permanent Jaume Rubió dedicat a la doctrina social de l'Església, per posar uns exemples.

Un dels efectes de la mundialització i dels daltabaixos de diverses societats del planeta, juntament amb els fonamentalismes, ha estat debatre com les persones religioses de les diverses confessions i religions havien de viure i practicar la seva fe, i alhora ha plantejat la necessitat d'eixamplar l'ecumenisme a totes les creences. Per aquesta raó fou del tot oportuna i pertinent la conferència d'Antoni Matabosch que va obrir el curs 2009-2010 amb el tema "El diàleg interreligiós com a pràctica de l'amor", títol que ja és una declaració d'intencions. L'IREL, d'altra banda, forma part de l'Assemblea de les Religions, promoguda per la Paeria de Lleida.

El diàleg eina de construcció personal i col·lectiva

El diàleg interreligiós, tanmateix, és una part només de la qüestió. L'anomenada "postveritat" o "veritat feta a mida", com l'anomena Lluís Foix, potser amb major precisió, comporta una veritable amenaça a la democràcia, però també a la resolució de problemes i conflictes que demanen un diàleg, fet de reconeixement de l'altre, i construcció de ponts. La noció de la "veritat feta a mida" és una càrrega de profunditat contra el diàleg ja que aquest comporta deliberar i argumentar a la recerca de bases objectives, acords i consensos. Ho hem pogut constatar aquests últims anys en la política espanyola i catalana quan la construcció de ponts i el diàleg han fet fallida.

Hi ha dos autors que, quan era força jove, em van impressionar profundament i van capgirar les meves nocions. Un fou Michel Quoist amb el seu llibre *Reeixir*. Quoist mostrava que les opinions de les persones no són únicament arguments i raons que un pot abandonar o cedir fàcilment a favor de les idees dels altres; formen part d'una mena d'espai de poder interior, els psicòlegs en dirien “amor propi”. El diàleg només pot reeixir si un escolta i valora els arguments, les aportacions i propostes dels altres, si entra en relacions d'empatia amb l'altre. El segon autor fou Emmanuel Mounier. Al seu llibre *El personalisme* indicava que cada persona és única i que etiquetar-la era ja limitar-la, que l'ésser humà era inesgotable i, alhora, que sols es realitzava en l'amor, en el do i no pas en la solitud. El diàleg formava part essencial d'aquesta economia de la persona.

El diàleg és al cor de les relacions familiars, del treball, de la cultura i de la política, és el que fa viable l'activitat humana en tots els nivells. El diàleg, doncs, unifica allò personal i allò col·lectiu, perquè el diàleg ens posa en contacte amb tota persona i la comunitat. Per aquesta raó fou un tema oportú el de la sessió sobre “El diàleg com a eina de transformació personal i comunitària”, en començar el curs 2011-2012, a cura de Sebastià Taltavull, bisbe auxiliar de Barcelona. Si hagués de fer una recomanació a l'IREL com a conjunt de persones implicades en els seus objectius, seria que insistissin en aquest tema, perquè és al cor del futur de la dignitat i de la condició humana. Eina de transformació personal i comunitària com deia el títol d'aquella xerrada i —afegiria— al servei de la recerca de la veritat i d'un consens que ofereixi esperança. I encara diàleg que ajudi a descobrir la “lleï de la complementaritat” que dona vida i crea comunitat en lloc de la “lleï de la competitivitat” que està erosionant aquesta mateixa comunitat.

Una sèrie de temes complementaven aquesta perspectiva. Així podem citar “El bé es fa present a través de l'amor” a cura d'Ignasi Salvat l'octubre del 2007, el cicle del curs 2014-2015 dedicat a l'amor, el cicle del 2015-2016, dedicat a “l'autenticitat”, que va encetar Josep Maria Esquirol sobre “El gest i el fil de la felicitat” i va cloure Ramon Prat amb “La revolució silenciosa de l'autenticitat”, o aquest curs darrer, 2016-2017, el cicle dedicat a la celebració, ben pertinent tenint present que es tractava de celebrar el 25 aniversari de l'IREL. La xerrada que feu Rovira Belloso, en

començar el curs 2006-2007, sobre “El misteri de Déu” la podríem considerar com una síntesi teològica d’aquesta etapa.

Aquests cicles han estat força transversals amb mirades des de la filosofia, la psicologia, la sociologia, l’educació, la literatura, l’art, etc. L’atenció a la literatura ha estat un punt rellevant amb les classes de Salvador Escudé de l’assignatura “Literatura i cristianisme”, les xerrades dedicades a aquesta temàtica en els cicles anuals a cura de diversos experts, o les lliçons inaugurals de Ramon Pla i Arxè, professor de la Universitat de Barcelona sobre “La poètica de Joan Maragall”, l’octubre del 2010, o la del poeta Carles Torner sobre “Amor, bellesa i transcendència” l’octubre del 2014. Podríem fer un seguiment dels seminaris públics fets a la Universitat de Lleida i en col·laboració amb ella i l’IEI, però allargaríem massa aquesta exposició. Sí, voldria destacar, això no obstant, els recollits sota la forma d’“Atri dels gentils”, tot seguint la recomanació del papa Benet XVI a un diàleg entre fe i cultura amb els ambients ubicats en espais diferents als de l’Església catòlica. Els seminaris sobre la famosa tríade de la Revolució francesa: llibertat, igualtat i fraternitat han estat particularment suggerents.

M’agradaria de comentar un altre tema, encara. El papa Francesc ha remarcat força la necessitat d’una visió protectora, custòdia, de la natura, ecològica. El respecte pel nostre món forma part de l’univers de l’amor sobre el qual ha bastit Jesús el Crist la seva Bona Nova. El Gènesi és un cant a la natura. El món és creació de Déu o, si voleu emprar un altre llenguatge, Déu va posar en marxa les espurnes de la vida. Però el sentit profund del Gènesi és que el món és quelcom sagrat i que complau a Déu. “Déu veié que era bo”, diu el relat bíblic en acabar cada dia de la creació. “Déu veié que tot el que havia fet era molt bo”, conclou. Francesc d’Assís ho ha expressat de manera commovedora al seu Càntic de les criatures. En aquest sentit, m’agradaria d’esmentar el quadern número 17 de l’IREL, a cura del franciscà Joaquín Recasens Murillo, *Creació i ecologia. Festa divina. Compromís humà*.

L’IREL ha completat els seus ensenyaments amb la formació d’agents de pastoral i la facilitació del DECA en col·laboració amb la Universitat de Lleida. La instrucció vaticana del 2008 sobre aquest institut va comportar-ne una nova reorganització, implementada el 2010 pel bisbe Joan Piris. Com a espai educatiu ha atret diverses menes d’alumnat, però com que el títol d’aquesta xerrada és la relació amb la societat m’agradaria d’indicar

que ha estat una experiència poderosa per a persones d'edat diverses amb una recerca d'espiritualitat, sentit o aprofundiment bé fos de la pròpia fe, bé d'una dimensió més completa de la persona humana.

Arribats aquí, hauria de dir que no hem d'oblidar que la millor aportació d'una institució a la societat és que faci la feina ben feta, però també crec que per fer-la ben feta cal saber copsar les interpel·lacions i demandes de l'entorn, dialogar-hi i respondre-hi. L'IREL com la Universitat, tanmateix, són ens abstractes, el que hi compta són les persones, les que imparteixen classes, les que en faciliten l'administració i les persones que hi acudeixen per acollir un ensenyament. Aquestes persones concretes formen part, elles mateixes, de la societat, estan immerses en ambients familiars, associatius, culturals, socials, etc., i viuen al seu si aquesta mateixa relació entre la institució i la societat.

Algunes realitats del món present. Individuació i identitats

Vivim una acceleració d'un procés que ja porta uns quants segles: la individuació, l'exigència cada cop més radical d'autonomia i llibertat dels individus, l'afany de personalització de les experiències. Això implica la crisi d'uns valors públics i normatius i també familiars i privats; alhora una transformació o emergència d'uns altres. Però aquesta individuació radical està connectada amb una individuació econòmica i la supremacia de les lleis globals o mundials del mercat les quals, paradoxalment, comporten unes exigències econòmiques que atempten contra el mateix desig de plenitud personal i generen fortes desigualtats i malestar.

L'increment del domini tecnocientífic influeix en aquest dinamisme, ha contribuït a modificar les condicions de la vida quotidiana, accentuant el que ja havia encetat aquella individuació, ha modificat el desplegament de la societat i ha comportat desafiaments ètics (per exemple la bioètica, els costos mediambientals del creixement, etc.). Destaca sobretot la revolució en les comunicacions, la civilització digital que potencia encara més l'emergència individual i, sovint, el seu corol·lari el narcisisme, però també altres efectes ambivalents.

Ara bé, com ha passat al llarg de la història els fenòmens individuals fan emergir fenòmens i contrapunts socials. La mundialització ha suposat uns moviments de població, la multiculturalitat o diversitat cultural, i una

gran facilitat per a la comunicació. Tot plegat sacseja els individus i les seves seguretats. No és estrany, així, que es doni aquella realitat que l'italià Mazzini ja subratllava al segle XIX: "L'individu és massa feble i la humanitat massa vasta." Això ha contribuït a l'esclat de les identitats, nacionals, culturals o religioses. Homogeneïtzació, d'una banda, i valors individualistes de l'altra, cosmopolitisme i arrelament en les identitats. Aquest procés porta tant a accentuar l'individu nòmada com a cercar seguretats, de vegades estructures de cohesió normativa que arriben fins als fonamentalismes. D'aquesta manera, ha sorgit una societat globalitzada i, tanmateix, fragmentada, culturalment i generacionalment. Allò social ha estat absorbit per allò cultural. Per aquesta raó les identitats individuals s'han acompanyat d'identitats col·lectives.

Quan estudiava a la Universitat, a la segona meitat dels anys seixanta, i quan vaig començar a donar classes a la dècada dels setanta, tothom parlava de fenòmens de classe en les ciències socials. De fa algunes dècades ençà es parla sobretot d'identitats. El dret a la identitat individual i col·lectiva —dels petits grups especialment, però també dels grans segons on ens situem— apareix com a irrenunciable. Alguns cops acompanya les religiositats polítiques, altres substitueix la religió com a element de cohesió, comunió i sentit, altres es manifesta de manera banal.

Per resumir, ¿què hi ha, doncs, darrere la forta pulsio individual i identitària? Crec que s'hi amaga un desig profund de defensa de l'autonomia individual i del grup respecte de les grans estructures de poder i de jerarquia, o normes imposades des de l'exterior; una por a perdre el propi espai de realització. L'individualisme i tots els valors que l'acompanyen emmascaren, alhora, una set d'absolut, una indigència d'absolut que diria Blondel, una por al fet que les rigideses institucionals barrin el pas d'aquesta fortíssima pulsio de plenitud. Paral·lelament, molts cerquen l'escalf del grup, de la família, de la pròpia cultura, cerquen emocions de comunió que els grans concerts comuniquen als joves; de vegades això ho fa el futbol. I, quan són creients, les celebracions emotives i participatives.

Hegemonies globals i revoltes entre la indignació i la por

El que ha succeït a Europa després del 2007 ha posat en crisi una societat narcisista i individualista que emmascarava tanmateix moltes febleses interiors. La crisi econòmica i la crisi humanitària dels immigrants i refugiats

ha mostrat l'altre rostre de la globalització i de la interdependència mundial. No són possibles les illes de benestar enmig d'un mar social de pobresa o d'insatisfacció davant el present i el futur sense expectatives per a multituds que viuen a l'Àfrica o a l'Orient proper. Tampoc no és possible una economia local arrezerada en temps d'hegemonia del mercat internacional. No és possible de viure com ho fèiem a la Lleida dels anys cinquanta, en una petita comunitat amb pocs canvis. Les tecnologies de la informació i de la comunicació imposen la cultura de la innovació constant, ho fan tot transparent i multipliquen aquell fenomen que va diagnosticar Ortega y Gasset als anys trenta: "la revolta de les masses", en el sentit cultural que ell ho plantejava.

No és estrany, doncs, que sorgís tard o d'hora un moviment reactivu contra aquesta situació. Va trigar perquè l'anestèsia narcisista i individualista era fortíssima. Va començar pels països àrabs, com hem dit més amunt, a finals del 2010 i, el 15 de maig de 2011, sorgia el moviment dels indignats a Espanya, a les grans ciutats com Madrid i Barcelona, però també a les mitjanes com Lleida mateix, i altres moviments de protesta en diferents països. Una reacció d'indignació contra el sistema polític i econòmic, accentuada per la multiplicació d'exemples de corrupció.

Aquesta indignació va polititzar les identitats —o va incrementar-ne la politització— enfront de la globalització i d'aquelles estructures institucionals a les quals se les titllava d'incapaces de generar justícia i veritable democràcia. Ha nodrit la base de noves formacions polítiques entre nosaltres i l'esquerranització d'altres. La indignació, tanmateix, pot generar respostes força diferents, unes contra els grans poders; però també pot transformar-se en por o temor davant de realitats que un no comprèn i cercar bocs expiatoris en els qui són diferents com els immigrants o els refugiats. Precisament perquè l'agent social de canvi o de protesta ha deixat de ser la classe social i s'ha traslladat al sentiment de pertinença o d'identitat la resposta pot ésser ambivalent com han mostrat els populismes xenòfobs a Europa.

La crisi econòmica i humanitària ha fet més insuportables les diferències i l'enriquiment per corrupció, més fortes les denúncies contra les insatisfaccions del sistema polític i ha repercutit d'una manera o altra en la democràcia. Però la cruïlla entre desigs de plenitud personal que no han cessat i qüestionament alhora d'expectatives individuals per aquella crisi ha deixat un paisatge de desolació de víctimes: atur, desnonaments,

contractes precaris i temporals que afecten sobretot els joves i n'empenyen molts, entre els quals de qualificats, a l'emigració envers altres països, ancians que han perdut els seus estalvis, societat dual, augment de la pobresa, de l'exclusió social, etc. La crisi ha revelat, d'una banda, el paper de coixí protector de les solidaritats familiars, però la mateixa crisi juntament amb la precarietat econòmica i els valors individuals i socials vigents ha fet el teixit familiar més vulnerable. Més vulnerable també perquè l'espai familiar és el de la trobada entre les nostres principals potencialitats i pobreses, contradicció de desigs i expectatives i arestes de la convivència.

A mesura que van passant aquests anys de crisi i apareixen casos de corrupció o desigualtats escandaloses en el repartiment dels sacrificis i costos de la situació econòmica, ens adonem que un dels factors més greus de l'etapa viscuda les darreres dècades ha estat la progressiva ruïna de l'ètica social i la supremacia dels valors del mercat per damunt dels humanistes o humanitaris. El relativisme, el consumisme, l'individualisme a ultrança i l'entronització de l'enriquiment personal com a valor suprem han dut, primer a la crisi dels valors morals i de l'ètica tradicionals de tipus individual; en segon lloc a la crisi de les transmissions ètiques i, finalment, a la imposició d'una anestèsia en la mentalitat social i el desllorigament de l'ètica pública com acabo d'indicar. ¿Com no havien de sorgir, tard o d'hora, nous moviments socials i polítics alternatius?

La crisi o, millor, les crisis han generat respostes vitals diferents; en alguns ha accentuat la resposta individualista i la competitivitat a ultrança, però ha impulsat la cooperació de diferent signe en altres. Malgrat tot el que hem estat dient sobre els efectes materials, socials i el malestar que una crisi comporta, també aquestes situacions són una avinentesa i un repte al llarg de la història. Les crisis, com els moments crítics que passa una persona a la seva vida, ens forcen a madurar, créixer, fer provatures, veure els fets amb perspectiva, elaborar noves reflexions.

La temptació fonamentalista. Usar el nom de Déu en va

En els orígens de la crisi que hem assenyalat hi ha una ideologia de la competitivitat que fa dels individus adversaris en lloc d'ésser complementaris i la supremacia dels valors del mercat per damunt dels humanistes o humanitaris. Aquest procés ha rebut diferents respostes com els moviments

altermundialistes, la recerca de referents sòlids en la cultura, la filosofia o la teologia per a la construcció individual i comunitària i la resposta fonamentalista. És una manera de simplificació, perquè en podríem esmentar força més. Però és fàcil d'adonar-se que hi ha, sobretot, una confrontació entre individualisme postmodern i identitats banals, d'una banda, i fonamentalisme i integrisme, de l'altra. Pel que fa al fonamentalisme es tracta d'una resposta a un desassossec, a una desintegració social que ha deixat enrere l'antiga pugna entre modernitat i tradició. No tots els corrents integristes s'expressen de manera violenta, però les notícies de cada dia de guerres i atemptats terroristes han fet que el fonamentalisme i la violència esdevinguessin sinònims.

Els esdeveniments dels últims anys i els atemptats que vam patir tristament a Barcelona i Cambrils el 17 i 18 d'agost accentuen el dramatisme d'uns problemes que fa temps interpel·len la nostra societat. Cada cop que hi ha un atemptat on s'hi barreja una apel·lació religiosa es repeteix pels membres de la comunitat implicada i per força opinadors i comentaristes que els autors dels atemptats no són religiosos si no terroristes. Alhora i, en contrapartida, un bon nombre de persones assenyala aquella religió com a culpable i, desenganyem-nos, n'hi ha que titllen tota religió de perillosa i susceptible de ser opressiva.

Tenen raó, certament, els qui diuen que no es tracta de religió, si no de política emmascarada de religió. Però no ens enganyem, també es tracta de religió i identitat, o de religió que emmascara un desig d'identitat. La religió, tanmateix, hi és. La interpretació literal dels textos sagrats és un factor poderós de servitud quan el qui interpreta els textos ho fa per legitimar el seu afany de dominació, de vegades el narcisisme individual i de grup, el seu desig d'afirmació. També hi ha una guerra cultural aquí. El moment present ens continua ensenyant, doncs, —dic continua perquè a casa nostra en tenim una experiència llarguíssima— que la unió entre política i religió és una arma de destrucció massiva (diria, tot i la reiteració, la unió entre política, religió i identitat cultural, més el narcisisme de voler ocupar el lloc de Déu o emprar el seu nom en va).

Hi ha un autor que va escriure i cito literalment en la llengua que usava: "La fe es siempre de por sí intolerante". Ho escriu un ateu? No. El seu autor és el franciscà Pere Sanahüja, forma part del pròleg del seu

llibre *Lérida en sus luchas por la fe (judíos, moros, conversos, inquisición y moriscos)* i fou publicat per l'IEI el 1946. Prossegueix el seu autor: "(...) Cuando uno conoce, ama y siente a Dios, no puede dar paz ni tregua al que lo rechaza, ultraja y blasfema. La indiferencia religiosa es un absurdo y una maldad." Era el catolicisme integrista que va triomfar amb el nacionalcatolicisme i el resultat de la guerra civil. Però també podria ésser el text d'un jihadista, amb algun terme canviat. L'autor esmenta la frase de Jesús "qui no està amb mi està contra mi", canviada de context i com habitualment succeeix amb aquesta versió integrista, de més a més de treure la frase de Jesús de context i de finalitat, n'ignora aquesta altra "Qui no està contra nosaltres està amb nosaltres".

El concili II del Vaticà va ésser cabdal per capgirar aquest catolicisme. A banda, tanmateix, d'aquest fet i pel que fa a les religions, totes fan apel·lacions a la misericòrdia com el tret fonamental de Déu, com ho podem llegir, per exemple, a les primeres sures de l'Alcorà.

El fonamentalisme està creuant totes les religions i només cal veure les notícies del planeta i les xarxes. Això no obstant i com he escrit abans, el fonamentalisme o integrisme no sempre és violent, es pot manifestar pacíficament i de maneres força diverses, però els seus efectes sempre són susceptibles de promoure polítiques deshumanitzadores de més a més d'efectes distorsionadors per a l'expressió profunda i sincera de la fe.

El 5 d'agost del 2017 *La Vanguardia* publicava un reportatge del seu corresponsal a Roma, Eusebio Val. Explicava l'article aparegut a *La Civiltà Cattolica*, la revista dels jesuïtes, signat pel seu director, el pare Antonio Spadaro, i Marcelo Figueroa, pastor evangèlic, que era una crítica a l'aliança entre integristes catòlics i evangèlics als Estats Units. Aquests promourien un "fonamentalisme cristià, que interpreta la Bíblia de manera literal i fanàtica", traduït en un menyspreu als ecologistes, enfront dels quals brandarien la lectura literal del Gènesi per justificar que "l'home està en una situació de domini sobre la creació", tot percebent "els desastres ecològics com a senyals apocalíptics inexorables" (la "geopolítica apocalíptica" de Stephen Bannon). L'article, segons la síntesi que en feia Eusebio Val, mostrava que els fonamentalistes evangèlics i catòlics integristes condemnaven l'ecumenisme tradicional, si bé promovien un "ecumenisme del conflicte que els uneix en el somni nostàlgic d'un Estat de trets te-

ocràtics. La perspectiva més perillosa d'aquest estrany ecumenisme pot adscriure's a la seva visió xenòfoba i islamòfoba, que invoca murs i deportacions purificadores", seria una corrupció de l'esperit de l'ecumenisme i la seva substitució per "un ecumenisme de l'odi".

En la història sempre sobta les conseqüències del fanatisme i la intolerància religiosa. És una manifestació més de la incapacitat per al diàleg. De fet, hi ha un dogmatisme i un fanatisme transversals que creuen tant les manifestacions religioses com les laiques. Hi ha qui té tarannà d'inquisidor sigui creient religiós o ateu. El punt de vista fonamentalista, de fet, és el mateix d'aquells deixebles, segons diu l'Evangeli de Lluc, que entraren en un poble dels samaritans per preparar allotjament per a Jesús, però "no el van rebre, perquè es dirigia a Jerusalem" i, en veure-ho, els deixebles Jaume i Joan, digueren a Jesús: «Senyor, ¿voleu que diguem que baixi foc del cel i els consumeixi?» Però ell es va girar i els va renyar. I se'n van anar cap a un altre poble."¹ (Lc, 9, 52-56). O d'aquells que s'escandalitzaven perquè Jesús curava en dissabte. Jesús els va respondre "El dissabte ha estat fet per a l'home i no l'home per al dissabte". És la revolució religiosa de Jesús, una revolució alliberadora, però que sovint es va malmetre, posteriorment, per l'aiguabarreig, precisament, de la religió i la política.

Jordi Font a la seva xerrada sobre "El fet religiós, vehicle de salut i vehicle de malaltia?", feta el 16 de gener del 2003 dins del cicle "Ciències humanes i fet religiós" assenyalava el contrapunt entre dues maneres diferents de viure el fet religiós: d'una banda "la tendència religiosa cap a una experiència de plenitud humana i espiritual que és l'experiència mística", de l'altra les "psicopatologies religioses més manifestes avui, el fanatisme com una forma de fonamentalisme". El futur de la humanitat està lligat a l'emergència del primer corrent i, sobretot, ho està el futur de la religió.

Anunciar la Bona Nova de Jesús a un món que cerca sentit

Les esglésies cristianes i la catòlica, en particular, es troben amb reptes multiplicats: la recerca d'autonomia moral i ètica dels individus, l'emergència de la consciència i promoció de la dona, els nous models familiars, l'educació, el repte de la interculturalitat i del pluralisme religiós,

1. S'afegeix també: "No sabeu de quin esperit sou, el Fill de l'home no ha vingut per perdre vides, sinó per salvar."

la crisi econòmica i les seves sortides en termes humans, els moviments migratoris, la gent que no segueix la cursa competitiva i es veu abocada a l'exclusió social, les guerres i els desplaçaments de població, l'exigència d'una política i d'una economia humanitzadores, la construcció d'una comunitat inclusiva, etc. Efectivament, vivim al moment actual, especialment a Europa en una ressaca d'experiències de crisi, vulnerabilitat i desassossec, fruit dels processos —com he indicat abans— de creixement del mercat, de la globalització, del consum i d'una economia dual que genera dinàmiques socials divergents.

Joan Pau II, al llarg del seu pontificat, va tractar d'afermar la identitat catòlica enmig de les aigües mogudes de la cultura narcisista d'uns i les recerques de seguretat fonamentalista d'altres. El teòleg Joseph Ratzinger, que havia participat al concili II del Vaticà com a teòleg, esdevingut prefecte de la Congregació per a la doctrina de la fe el 1981 i cardenal el 1993, va subratllar constantment la necessitat de superar el relativisme intel·lectual i moral d'aquests anys i va proposar la necessitat d'una harmonia entre fe, raó i cor, entre les fonts clàssiques de l'humanisme que venia de Grècia i la revelació evangèlica. Això donava suport i acompanyava la doctrina de Joan Pau II a la seva encíclica *Fides et ratio* (*Fe i raó*, 1998). Esdevingut papa, amb el nom de Benet XVI, es trobaria al bell mig de la crisi econòmica. La seva resposta fou assenyalar que la crisi era una crisi de fe, en segon lloc una crisi d'esperança i, en tercer lloc, una crisi de fraternitat.

A la seva primera encíclica *Déu és amor* (2006) el papa Benet assenyalava que la fe no té sentit sense l'amor. Jesús convida els seus seguidors a anunciar la seva bona nova: "Aneu i prediqueu". En un altre moment del text deia que el senyal de la seva predicació era la curació de malalts, l'expulsió de dimonis, etc. Per tant, l'evangelització s'acompanya de signes de canvi concret per a les persones, de promoció humana. Entre evangelització i promoció humanes hi ha llaços molt forts, escrivia també Pau VI i recollia Benet XVI. El 29 de juny del 2009, ja en plena crisi, publicava *Caritas in veritate* (*A la caritat per la veritat*), una aportació a la doctrina social de l'Església, la commemoració i recuperació de l'encíclica *Populorum progressio* de Pau VI i les exigències ètiques que planteja la situació econòmica actual.

Caritas in veritate era una càrrega en profunditat contra tots els valors i components de la cultura de l'enriquiment i del mercat sense normes ni prin-

cipis. El text del papa Benet afirmava que l'ètica no pot ésser separada del camp de l'economia i del mercat i que el bé comú era la finalitat de tota acció veritablement humana. “L’objectiu exclusiu del benefici (hi llegim), quan és obtingut malament i sense el bé comú com a fi últim corre el risc de destruir riquesa i crear pobresa”. Cal crear, en contrapartida, “formes d’economia solidària”. Tant el “mercat com la política necessiten persones obertes al do recíproc” i “la caritat en la veritat posa l’home davant la sorprenent experiència del do”. I, tanmateix, en la societat tot convida a fer moltes coses a canvi de diner o de mèrits per obtenir més diners. L’encíclica també cridava, darrere les paraules de Pau VI, a elaborar pensament i una nova síntesi humanista. Per als cristians, doncs, la crisi és una invitació urgent a desvetllar esperança i fraternitat en un clima de desànim, vulnerabilitat i exclusió. En aquest marc l’atenció a la doctrina social de l’Església ha de ser un punt de referència tant en la predicació com en la formació dels creients.

En una intervenció, el 2006, Benet diria que l’Església havia de deixar de “preocupar-se” d’ella mateixa per posar-se en missió cap enfora. En un altre discurs a la cúria romana, el 21 de desembre del 2009, explicaria la seva iniciativa de l’“Atri dels gentils” per plantejar la “qüestió sobre Déu” a “agnòstics o ateus”. “Hem de tenir cura —subratllà— que l’home no deixi de banda la qüestió de Déu com a pregunta essencial de la seva existència”. L’Església “hauria d’obrir una mena d’«atri dels gentils», on els homes poguessin, d’una certa manera, apropar-se a Déu sense conèixer-lo i abans d’haver trobat l’accés al seu misteri, al servei del qual hi ha la vida interna de l’Església”. Benet XVI creia que, avui, “cal afegir al diàleg amb les religions, el diàleg amb els qui són estranys a tota religió, per als quals Déu és desconegut i, no obstant això, no voldrien quedar-se sense Déu, sinó acostar-s’hi almenys com a desconegut”.

El papa Francesc, de la seva banda, mostraria a la seva primera exhortació pastoral *L’alegria de l’Evangeli* (2013) que la crisi i tot el que s’esdevenia en el nostre planeta era un estímul per viure la dimensió universal de germanor envers els grups més vulnerables de la societat tant a la nostra ciutat com a la resta del món. Rafael Jorba, a *La Vanguardia* del 5 de gener del 2014 titulava un article “El Papa de l’alteritat”, parafrasejant Levinas. L’alè humanista, l’alteritat, el compromís a favor dels altres són avui exigències davant les amenaces deshumanitzadores i de l’exclusió. El gran

risc del nostre món amb la seva múltiple i aclaparadora oferta de consum, indica la introducció de *L'alegria de l'Evangelí*, és una tristesa individualista que brolla del cor còmode i avar, la consciència aïllada, **el buit interior, el ressentiment, la queixa i l'autoreferencialitat. Però l'encontre amb Déu encarnat ens allibera i ens fa trobar el nostre ésser veritable**, ens rescata de la nostra consciència aïllada i de l'“autoreferencialitat”. **El bé sempre tendeix a comunicar-se, continuava Francesc. Qui vulgui viure amb dignitat i plenitud, afegia, no té un altre camí que “reconèixer l'altre i cercar el seu bé”.**

Un moment culminant de l'actual papat fou la visita a Lampedusa el 8 de juliol del 2013 on va plantejar la urgència d'una resposta fraternal, humanitària i acollidora al problema de l'emigració en circumstàncies tan dramàtiques com les que continuen vigents. Va clamar contra la globalització de la indiferència que ens fa “innominats, responsables anònims i sense rostre”. “On és el teu germà? (...) Aquesta no és una pregunta dirigida a altres, és una pregunta dirigida a mi, a tu, a cada un de nosaltres. Aquests germans i germanes nostres intentaven sortir de situacions difícils per trobar una mica de serenitat i de pau; buscaven un lloc millor per a ells i les seves famílies, però han trobat la mort. Quantes vegades els qui busquen aquestes coses no troben comprensió, no troben acollida, no troben solidaritat! I les seves veus arriben fins a Déu!”

Un altre moment rellevant fou la visita del papa Francesc al Parlament europeu el 25 de novembre del 2014, en plena crisi, que encara perdura, de l'ideal europeista. “(...) ha arribat l'hora de construir junts l'Europa que no giri entorn de l'economia, sinó de la sacralitat de la persona humana, dels valors inalienables —manifestaria—; l'Europa que abraça amb valentia el seu passat, i miri amb confiança el seu futur per viure plenament i amb esperança el seu present. Ha arribat el moment d'abandonar la idea d'una Europa atemorida i replegada sobre si mateixa, per suscitar i promoure una Europa protagonista, transmissora de ciència, art, música, valors humans i també de fe. L'Europa que contempla el cel i persegueix ideals; l'Europa que mira, defensa i tutela l'home; l'Europa que camina sobre terra segura i ferma, preciós punt de referència per tota la humanitat.”

Hi ha, certament, una set de plenitud i d'autodeterminació en les persones que s'ha mostrat persistent en els temps contemporanis i, especial-

ment, els darrers cinquanta anys. Se'n podria dibuixar un llarg itinerari històric. La va expressar amb molta força Bob Dylan el 1964 a la seva cançó “Els temps estan canviant”. Set d'absolut i set de comunió. Però aquesta set mai no es pot saciar si no s'insereix en una set de fraternitat i de justícia. Si es llegeix bé l'Evangeli aquest apunta al cor d'aquesta set pregona, més enllà de la fullaraca banal. Ve a sanar la malaltia del cor dels nostres temps, ve a aixecar la dignitat de l'ésser humà, ve a satisfer la demanda de comunió amb la fraternitat amorosa que obre la persona al món humà sencer.

“(…) jo he vingut perquè les ovelles tinguin vida i en tinguin a desdir”, diu Jesús a l'Evangeli de Joan (Joan 10,10). “La glòria del meu Pare és que doneu molt de fruit i sigueu deixebles meus”, afegeix més endavant (Joan, 15, 8). “(...) tothom qui estima ha nascut de Déu i coneix Déu (...), perquè Déu és amor. (...) L'amor de Déu s'ha manifestat enmig nostre quan ha enviat al món el seu Fill únic perquè visquem gràcies a ell”, escriu Joan a la seva primera carta (1 Joan, 4, 7-8). I Pau: “Vosaltres, germans, heu rebut una vocació de llibertat” (Gàletes, 5, 13). La paràbola dels liris del camp, les paràboles del bon samarità i del fill pròdig, la conversa amb la samaritana, el judici final (jutjats segons l'amor envers els altres), el perdó (“no jutgeu i no sereu jutjats”). Aquesta és la Bona Nova per a tots els temps i el nostre.

Les Benaurances dibuixen un projecte de persona que surt d'ella mateixa per anar a la terra ignota de la construcció de la comunitat i que poden compartir creients i no creients —o persones de creences i conviccions distintes—: aquells que tenen “fam i set de ser justos”, els qui “treballen per la pau”, els “compassius”... (Lc, 6, 20-26).

La tasca de l'Església, i la de l'IREL, al bell mig de la nostra societat, sigui la lleidatana o la de més enllà, ha de ser saber discernir el moment present, no pas a la defensiva, no pas amb por —com va succeir al llarg d'un segle en l'època contemporània i alguns encara fan ara—, si no amb la voluntat de treballar per la pau i la reconciliació, donar sentit i esperança davant la temptació del desànim o de la irritació indignada que ignora la complexitat dels problemes i carrega les culpes sobre altres víctimes. Anunciar la Bona Nova de Jesús a un món que cerca sentit; promoure, com escriu Pau VI a la seva exhortació apostòlica *Evangeli Nuntiandi* (*L'evangelització en el món contemporani*) quan vol resumir la finalitat evangelitzadora de l'Església, un canvi interior i mirar “de convertir al mateix temps

la consciència personal i col·lectiva dels homes, l'activitat en la qual estan compromesos, la seva vida i els seus ambients concrets”.

Ja que esmento Pau VI, recordo un viatge a Itàlia als anys setanta. Era un viatge organitzat i una de les etapes fou a Castel Gandolfo, prop de Roma, on el papa hi té la residència estiuenca. Vam entrar al pati interior on s'aplegava molta gent i aviat va sortir la figura de Pau VI per un finestral. La meua idea del papa Montini era la d'una persona tímida, però en sortir inclinà el seu cos cap a nosaltres i estengué els braços mogut per una gran energia afectiva que es reflectia en el seu rostre i la seva mirada. Aquest gest d'apropament cap a nosaltres, tan sincer i intens, m'impresionà i sempre m'ha restat en el record. Doncs això ha de fer l'IREL i tota l'Església: estendre el cos, els braços, la mirada amb gran amor cap al món per tal d'atreure'l cap a Jesús.

Cloenda

Tot el que estem dient comporta una ètica pública, del bé comú, de la reciprocitat i la gratuïtat, del servei als altres, del desinterès, del diàleg i del compromís. Més encara, la moral privada, sense dimensió pública i comunitària, pot esdevenir fàcilment hipocresia. És una denúncia que la literatura catòlica del segle xx ha fet sovint. A Espanya hi hagué l'exemple de l'obra de Joaquín Calvo Sotelo (el germà del polític José Calvo Sotelo), *La muralla* (1954). Aquesta ètica porta l'exigència d'una presència pública dels cristians, com de tota persona de bona voluntat. Per impulsar aquesta ètica del bé comú tant en la política com en l'economia, de responsabilitat social dels nostres actes, els cristians no hem de deixar que passin en va els signes dels temps.

La necessitat d'una responsabilitat social creua tots els àmbits: la vida familiar on es juguen els valors cabdals de la vida i es viu l'experiència del confort de la petita comunitat, però també la fragilitat de les relacions humanes, el treball, la vida ciutadana, la construcció de la col·lectivitat, la resolució de les tensions i de les crisis. Sigui l'àmbit que sigui un sempre ha de triar si es construeix sobre el narcisisme o l'alteralitat. Si vol formar part dels problemes o de les solucions.

L'Església ha de ser un espai que interpel·li les consciències de les persones i les empenyi cap enfora, no un refugi de pietat ancorada en les

pràctiques i formulacions d'abans del concili II del Vaticà. Hi ha d'haver un llenguatge que connecti els joves i els adults del món d'avui amb l'Evangelí. Però soc conscient que aquesta connexió no pot ésser senzillament una elaboració intel·lectual, si no una experiència de fe i espiritualitat que reveli la profunda dignitat i riquesa interior de les persones i la salvació que Déu desitja per a elles. Sovint, a l'interior de l'Església, hi ha qui experimenta que el món va per una banda i l'Església per una altra, però per cercar un apropament ha d'oferir l'Evangelí, no moralina conservadora, no tradicions dels homes. Fora bo que l'IREL amb humilitat i centralitat al si de l'Església sàpiga fer una pedagogia i doni un missatge que ajudi a posar sal a la terra.

Què cal perquè la nostra sal no esdevingui insípida? Potser tenir present el Deuteronòmic, 10, "Circumcideu-vos el cor i no aneu més a la vostra. El Senyor, el vostre Déu (...) no fa distinció de persones ni es deixa subornar; fa justícia als orfes i a les viudes; estima els immigrants i els dona aliment i vestit. Estimeu, doncs, els immigrants, ja que també vosaltres vau ser immigrants en el país d'Egipte."

I els mots d'Isaïes: "El dejuni que jo aprecio, ¿us penseu que és posar-se de dol durant un dia, abaixar el cap com un jonc, i ajeure's en la cendra vestit de sac? ¿D'això en dieu un dejuni, un dia agradable al Senyor? L'únic dejuni que jo aprecio és aquest: Deixa anar els qui has empresonat injustament, deslliga els qui tens sotmesos al jou, allibera els oprimits, fes a miques els jous de tota mena. Comparteix el teu pa amb els qui passen fam, acull a casa teva els pobres vagabunds, si algú no té roba, vesteix-lo; no els defugis, que són germans teus. Llavors esclatarà en la teva vida una llum com la del matí, i es tancaran a l'instant les teves ferides; tindràs per avantguarda la teva bondat, i per reraguarda, la glòria del Senyor. Quan invoquis el Senyor, ell et respondrà, quan cridis auxili, ell et dirà: «Aquí em tens»" (Isaïes, 58, 1-9a).

COL·LECCIÓ “LLIÇÓ INAUGURAL”

Títols publicats:

1. *Accés a Déu i societat d'avui*. J. M. Rovira Bellosó
2. *Món intern i transcendència*. Jordi Font i Rodon
3. *Pensament cristià i ètica*. Gaspar Mora i Bartrés
4. *Cultura cristiana i compromís polític*. Fernando Álvarez de Miranda
5. *La missió de l'Església en el món*. Salvador Pié
6. *L'Església i la ciència: de Galileu als nostres dies*. Joan Busquets Dalmau
7. *Experiència estètica, experiència ètica i experiència religiosa*. Pere Lluís Font
8. *Els grans reptes del segle XXI*. Joan Esquerda Bifet
9. *El progrés: de la ciència a la teologia*. David Jou
10. *Evangelis i sentit de la vida*. Josep Oriol Tuñí
11. *La Bíblia i les ciències humanes*. Armand Puig i Tàrrach
12. *Per què crec?* Jordi Porta i Ribalta
13. *Opinió pública i veritat*. Lluís Foix
14. *Cap on anem? Vers una nova consciència laïcal*. Francesc Torralba Roselló
15. *El Misteri de Déu*. Josep M. Rovira i Bellosó
16. *El bé es fa present a través de l'amor*. Ignasi Salvat S.I.
17. *Aproximació a les idees de justícia i solidaritat*. Josep Maria Esquirol
18. *El diàleg interreligiós com a pràctica de l'amor*. Antoni Matabosch
19. *La poètica de Joan Maragall*. Ramon Pla
20. *El diàleg com a eina de transformació personal i comunitària*. Sebastià Taltavull
21. *El Vaticà II. Concili de la modernitat*. Josep Maria Carbonell i Abelló
22. *El compromís amb els pobres. Entranya de la saviesa*. Rafael del Río Sendino
23. *Amor, bellesa i transcendència*. Carles Torner
24. *La felicitat i el temps*. Josep Maria Esquirol Calaf
25. *Celebrar per donar gràcies*. Ramon Prat i Pons
26. *L'IREL i la societat*. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

Amb el suport de

